

پیشگیری از جرم

(پیشگیری رشدمدار)

دکتر محمود مهدوی

تهران

۱۳۹۰

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: مهدوی، محمود، ۱۳۴۶-
 عنوان و نام پدیدآور: پیشگیری از جرم (پیشگیری رشدمدار) / محمود مهدوی.
 مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز
 تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری: شانزده، ۵۶۴ ص.: جدول.
 فروست: «سمت»؛ ۱۵۰۴، حقوق؛ ۹۶.
 شابک: ۸-۶۵۴-۵۳۰-۹۶۴-۹۷۸ ۷۸۰۰۰ ریال
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Mahmoud Mahdavi, Crime Prevention (Developmental
 Crime Prevention).
 یادداشت: واژه‌نامه.
 یادداشت: کتابنامه: ص. ۵۴۰-۵۵۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 یادداشت: نمایه.
 موضوع: جرم و جنایت — پیشگیری
 موضوع: جرم و جنایت — جنبه‌های روان‌شناسی
 موضوع: اجرای قانون
 شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و
 توسعه علوم انسانی.
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ پ ۸۵ / م ۷۲۳۱ HV
 رده‌بندی دیویی: ۳۶۴/۴
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۵۰۰۴۱۶

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
 مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

پیشگیری از جرم (پیشگیری رشدمدار)

دکتر محمود مهدوی (استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۰

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات اوقاف

قیمت: ۷۸۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشنده‌گان و عوامل توزیع
 مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی
 پمپ گاز، کد پستی ۱۶۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مؤلف، نشر
 یا بخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با درنظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم پردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید به تدریج و پس از انتقادات و یادآورهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته حقوق در مقطع کارشناسی به عنوان منبع کمک درسی دروس «جرم شناسی نظری»، «جرم شناسی» و «جرم شناسی کاربردی» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی، کلیه علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	بخش تمهیداتی: کلیات و تعاریف
۱۷	فصل اول: مفاهیم پیشگیری، طفل، خطر
۱۷	مقدمه
۱۸	مبحث اول: مفهوم پیشگیری از جرم و انواع آن
۱۸	گفتار اول: تعریف پیشگیری
۱۸	الف) معنای لغوی
۱۸	ب) معنای اصطلاحی
۲۳	گفتار دوم: انواع پیشگیری از جرم
۲۳	الف) پیشگیری اولیه، ثانویه و ثالثه
۲۵	ب) پیشگیری قضایی و کیفری، وضعی، جامعه‌وی و رشد‌مدار
۲۸	ج) پیشگیری بر اساس مدل پیشنهادی سازمان ملل متحد
۲۸	گفتار سوم: پیشگیری رشد‌مدار
۳۲	الف) تعریف
۳۵	ب) اولویت
۴۳	ج) ویژگیها
۵۱	د) مبانی نظری
۵۵	ه) اصول حاکم
۶۰	و) انتقادات
۶۱	مبحث دوم: مفهوم طفل، مفهوم خطر
۶۱	گفتار اول: تعریف طفل
۶۱	الف) دیدگاه روان‌شناسی رشد
۶۲	ب) مقررات و اسناد بین‌المللی
۶۶	ج) قوانین ایران

۷۳	گفتار دوم: عرصه خطر
۷۳	الف) تعریف خطر
۷۵	ب) در معرض خطر بودن
۷۷	ج) موضوعیت خطر
۷۸	د) تعامل عوامل خطر
۷۹	ه) تمثیل «درخت خطر»
۸۲	نتیجه گیری
۸۴	فصل دوم: حقوق رشدمدارانه اطفال در اسناد بین المللی و قوانین داخلی
۸۴	مقدمه
۸۵	مبحث اول: حقوق رشدمدارانه در اسناد بین المللی
۸۵	گفتار اول: رویکرد حمایتی
۸۵	الف) اولویت حمایت از اطفال و نوجوانان
۸۶	ب) حمایت از اطفال و نوجوانان و جهانی شدن حقوق
۸۸	گفتار دوم: مصادیق حقوق رشدمدارانه
۸۹	۱. حق بقا
۸۹	۲. حق هویت
۹۰	۳. حق تابعیت
۹۱	۴. حق حمایت
۹۲	۵. حق عدم تبعیض
۹۳	۶. حق رفاه
۹۳	۷. حق برخورداری از خانواده
۹۴	۸. حق اجتماعی شدن
۹۵	۹. حق مراقبت
۹۷	۱۰. حق حفاظت در برابر بی توجهی و سوءرفتار
۹۸	۱۱. حق ترمیم بزه دیدگی
۹۹	۱۲. حق برخورداری از تفریح
۱۰۰	۱۳. حق آموزش و پرورش
۱۰۵	مبحث دوم: حقوق رشدمدارانه اطفال در قوانین داخلی
۱۰۵	گفتار اول: رویکرد حمایتی
۱۰۸	گفتار دوم: مصادیق حقوق رشدمدارانه

۱۰۹	۱. حق بقا
۱۱۰	۲. حق هویت
۱۱۲	۳. حق تابعیت
۱۱۳	۴. حق حمایت و مراقبت
۱۱۶	۵. حق عدم تبعیض
۱۱۸	۶. حق برخورداری از خانواده
۱۱۹	۷. حق اجتماعی شدن
۱۲۱	۸. حق رفاه
۱۲۲	۹. حق حفاظت در برابری توجیهی و سوء رفتار
۱۲۳	۱۰. حق آموزش و پرورش
۱۲۵	نتیجه گیری

بخش اول: عوامل خطر

۱۲۸	مقدمه
۱۳۱	فصل اول: عوامل خطر فردی
۱۳۱	مقدمه
۱۳۱	مبحث اول: عوامل خطر زیستی - روانی
۱۳۱	گفتار اول: عوامل خطر زیستی
۱۳۲	الف) قبل از تولد
۱۳۶	ب) پس از تولد
۱۴۲	گفتار دوم: عوامل خطر روانی
۱۴۴	۱. خودپنداره منفی
۱۴۶	۲. ضعف اعتماد به نفس
۱۴۷	۳. ضعف عزت نفس
۱۵۰	۴. عدم احساس خوداثربندی
۱۵۱	۵. عدم قدرت تصمیم گیری، نقص منبع کنترل و ناتوانی در تأخیر امیال
۱۵۴	۶. خطای شناختی
۱۵۶	۷. ناتوانی در مقابله با فشار
۱۵۸	۸. نقص مهارت‌های ارتباطی
۱۶۰	۹. اختلال هویت
۱۶۱	۱۰. خلیات منفی

۱۶۲	مبحث دوم: فوریت‌های خطر
۱۶۲	گفتار اول: اختلال سلوک، بزه‌دیدگی
۱۶۳	الف) اختلال سلوک
۱۶۶	ب) بزه‌دیدگی
۱۷۰	گفتار دوم: اعتیاد، روابط جنسی زودرس
۱۷۰	الف) اعتیاد
۱۷۹	ب) روابط جنسی زودرس
۱۸۳	نتیجه‌گیری
۱۸۴	فصل دوم: عوامل خطر خانوادگی
۱۸۴	مقدمه
۱۸۹	مبحث اول: عوامل خطر کارکردی
۱۸۹	گفتار اول: نقص کارکرد رشدی
۱۸۹	الف) سوء رفتار و بی‌نظمی
۲۰۲	ب) موقعیت ضعیف خانوادگی
۲۰۹	ج) سبک تربیتی نادرست و فقدان مهارت‌های فرزندپروری
۲۱۸	د) تعارض والدین، روابط والدین با کودک
۲۲۰	هـ) مشکلات خاص
۲۲۳	گفتار دوم: نقص کارکرد جامعه‌پذیری
۲۲۳	الف) نقش خانواده در جامعه‌پذیری
۲۲۶	ب) اختلال در جامعه‌پذیری خانواده
۲۴۲	گفتار سوم: نقص کارکرد کنترلی
۲۴۲	الف) تعریف مکانیسم‌های کنترل
۲۴۹	ب) اختلال در کارکرد کنترلی
۲۵۸	مبحث دوم: فوریت‌های خطر
۲۵۸	گفتار اول: از هم پاشیدگی خانواده
۲۵۸	الف) مصادیق از هم پاشیدگی خانواده
۲۶۵	ب) زمینه‌های خطر
۲۶۹	گفتار دوم: جدایی کودک از خانواده
۲۷۰	الف) فرار کودکان
۲۷۶	ب) قاچاق کودکان
۲۷۷	نتیجه‌گیری

۲۷۹	فصل سوم: عوامل خطر در مدرسه
۲۷۹	مقدمه
۲۸۲	مبحث اول: کارکردهای اساسی مدرسه
۲۸۳	گفتار اول: کارکرد رشدی
۲۸۳	الف) دسترسی به امکانات تحصیلی
۲۸۵	ب) انگیزش و آرمان‌گرایی تحصیلی
۲۸۶	ج) محیط روانی آموزش و موفقیت تحصیلی
۲۸۷	گفتار دوم: کارکرد جامعه‌پذیری
۲۸۸	الف) آموزش ارزشها و هنجارها
۲۸۹	ب) درونی کردن ارزشها و هنجارها
۲۹۱	گفتار سوم: کارکرد کنترلی
۲۹۱	الف) کنترل بیرونی
۲۹۳	ب) کنترل درونی
۲۹۵	مبحث دوم: اختلال در کارکردهای مدرسه
۲۹۶	گفتار اول: اختلال در کارکرد رشدی
۲۹۸	الف) نقص مهارت‌های تحصیلی
۲۹۹	ب) عدم ایجاد و تقویت انگیزش موفقیت تحصیلی
۳۰۰	ج) عدم برخورد افتراقی با نیازهای کودکان در معرض خطر
۳۰۳	د) کمبود امکانات تحصیلی
۳۰۴	ه) روش تدریس و رفتار نامطلوب معلم
۳۰۷	و) زورگویی در مدرسه
۳۰۹	گفتار دوم: اختلال در کارکرد جامعه‌پذیری
۳۰۹	الف) ارائه الگوی غیر انطباقی
۳۱۰	ب) عدم برخورد افتراقی
۳۱۲	ج) تناقض هنجاری
۳۱۳	گفتار سوم: اختلال در کارکرد کنترلی
۳۱۳	الف) نقص کنترل بیرونی
۳۱۵	ب) نقص کنترل درونی
۳۱۹	گفتار چهارم: فوریت خطر «ترک تحصیل»
۳۱۹	الف) علل ترک تحصیل

۳۲۱	ب) نشانه‌های خطر
۳۲۴	ج) آثار ترک تحصیل
۳۲۶	نتیجه‌گیری
۳۲۷	فصل چهارم: عوامل خطر در گروه همسالان و رسانه‌ها
۳۲۷	مقدمه
۳۲۹	مبحث اول: گروه همسالان
۳۲۹	گفتار اول: کارکردهای گروه همسالان
۳۲۹	الف) کارکرد جامعه‌پذیری
۳۳۲	ب) کارکرد کنترلی
۳۳۳	گفتار دوم: اختلال در کارکردهای گروه همسالان
۳۳۴	الف) الگوپذیری ناهم‌نوازی
۳۳۵	ب) تقویت افتراقی
۳۳۷	ج) کنترل منفی
۳۳۹	مبحث دوم: رسانه‌ها
۳۳۹	گفتار اول: اهمیت و کارکردهای رسانه
۳۳۹	الف) اهمیت رسانه
۳۴۰	ب) کارکردهای رسانه
۳۴۵	گفتار دوم: اختلال در کارکردهای رسانه
۳۴۹	نتیجه‌گیری
	بخش دوم: عوامل حمایت‌کننده
۳۵۲	مقدمه
۳۵۵	فصل اول: طراحی و اجرای برنامه‌های پیشگیری رشد‌مدار
۳۵۵	مقدمه
۳۵۶	مبحث اول: نکات اساسی در طراحی برنامه‌ها
۳۵۷	الف) نقش محوری دولت
۳۵۹	ب) اهمیت جایگاه خانواده
۳۶۰	ج) ضرورت رویکرد چندسیستمی
۳۶۱	د) استفاده از تجربه جهانی
۳۶۱	ه) لزوم توجه به مداخلات فردی و گروه همسالان

۳۶۱	(و) پیش‌بینی خدمات جانبی
۳۶۱	(ز) رویکرد راه‌حل‌محور
۳۶۲	مبحث دوم: نکات اساسی در اجرای برنامه‌ها
۳۶۲	الف) تبیین بحث «کودکان در معرض خطر»
۳۶۳	ب) ایجاد ساختار محلی
۳۶۳	ج) تجميع خدمات
۳۶۵	د) شناسایی اطفال در معرض خطر
۳۶۶	هـ) رعایت تناسب مداخله و شدت خطر
۳۶۶	و) توجه به موارد فوریت مداخله
۳۶۷	ز) استفاده از نهادهای غیر دولتی
۳۶۸	نتیجه‌گیری
۳۷۰	فصل دوم: عوامل حمایت‌کننده فردی
۳۷۰	مقدمه
۳۷۱	مبحث اول: اصلاح خصوصیات شخصیتی و تقویت مهارت‌های اجتماعی
۳۷۱	گفتار اول: اصلاح خصوصیات شخصیتی
۳۷۲	الف) ایجاد خودپنداره مثبت
۳۷۳	ب) تقویت عزت نفس
۳۷۴	ج) تقویت خوش‌بینی
۳۷۵	د) تقویت خودگردانی و خودکنترلی
۳۷۶	هـ) ایجاد تغییرات شناختی
۳۷۷	گفتار دوم: ایجاد مهارت‌های اجتماعی
۳۷۷	الف) مهارت برقراری ارتباط
۳۷۸	ب) مهارت تصمیم‌گیری
۳۷۹	ج) مهارت مقاومت و امتناع
۳۸۰	د) مهارت حل مسئله میان‌فردی
۳۸۲	هـ) مهارت اظهار وجود
۳۸۳	مبحث دوم: حمایت در موارد فوریت خطر
۳۸۳	گفتار اول: اختلال سلوک و بزه‌دیدگی
۳۸۳	الف) اختلال سلوک
۳۸۵	ب) بزه‌دیدگی

۳۸۶	گفتار دوم: اعتیاد و روابط جنسی زودرس
۳۸۶	الف) اعتیاد
۳۹۰	ب) روابط جنسی زودرس
۳۹۳	نتیجه گیری
۳۹۵	فصل سوم: عوامل حمایت کننده خانواده گی
۳۹۵	مقدمه
۳۹۷	مبحث اول: برنامه های حمایتی خانواده
۳۹۸	گفتار اول: توانمندسازی و نظارت خانواده گی
۳۹۸	الف) توانمندسازی
۴۰۷	ب) نظارت خانواده گی
۴۰۸	برنامه نمونه ملاقات خانگی
۴۱۱	گفتار دوم: برنامه های حمایتی اطفال
۴۱۲	الف) برنامه مرشد نو جوان
۴۱۷	ب) برنامه پس از مدرسه
۴۱۸	ج) خدمات حمایتی ویژه دختران
۴۱۹	مبحث دوم: حمایت در موارد فوریت خطر
۴۲۱	گفتار اول: اضمحلال خانواده
۴۲۱	الف) اضمحلال معنوی خانواده
۴۳۰	ب) از هم پاشیدگی خانواده
۴۴۴	گفتار دوم: جدا شدن کودک از خانواده
۴۴۵	الف) حمایت از کودکان فراری (برنامه های حمایتی تطبیقی)
۴۵۰	ب) حمایت از کودکان قاچاق شده
۴۵۳	نتیجه گیری
۴۵۵	فصل چهارم: عوامل حمایت کننده در مدرسه
۴۵۵	مقدمه
۴۵۷	مبحث اول: رفع اختلالات کارکردی مدرسه
۴۵۸	گفتار اول: مداخلات مدرسه محور
۴۵۸	الف) بازتعریف «مدرسه کارآمد»
۴۵۹	ب) متناسب کردن امکانات آموزشی

- ۴۶۰ (ج) گزینش و برنامه‌های ویژه معلمان
- ۴۶۲ (د) اصلاح روشهای تدریس و ارزیابی
- ۴۶۳ گفتار دوم: مداخلات دانش آموزمحور
- ۴۶۳ الف) ایجاد انگیزه و افزایش موفقیت تحصیلی
- ۴۶۴ (ب) تحکیم پیوند دانش آموز با مدرسه
- ۴۶۷ (ج) تفهیم ضرورت و اهمیت تحصیل
- ۴۶۷ مبحث دوم: حمایت در موارد فوریت خطر
- ۴۶۷ گفتار اول: افت تحصیلی
- ۴۶۷ الف) مداخلات حمایتی پیش دبستانی
- ۴۷۱ (ب) دخیل نمودن والدین
- ۴۷۳ (ج) حمایت روان شناختی
- ۴۷۶ (د) مقابله با زورگویی
- ۴۷۹ گفتار دوم: ترک تحصیل
- ۴۸۰ الف) شناسایی دانش آموزان در معرض خطر
- ۴۸۲ (ب) برنامه‌های حمایتی
- ۴۹۲ نتیجه گیری
- ۴۹۴ فصل پنجم: عوامل و اقدامات حمایتی در زمینه همسالان و رسانه‌ها
- ۴۹۴ مقدمه
- ۴۹۵ مبحث اول: همسالان
- ۴۹۵ گفتار اول: اهمیت نقش حمایتی همسالان
- ۴۹۶ الف) سهولت جامعه پذیری
- ۴۹۶ (ب) درونی کردن ارزشها
- ۴۹۷ (ج) تأمین نیاز به تعلق و احترام
- ۴۹۷ (د) کارکرد نامطلوب خانواده کودک در معرض خطر
- ۴۹۷ گفتار دوم: برنامه‌های حمایتی مبتنی بر همسالان
- ۴۹۸ الف) برنامه کمک درسی همسالان
- ۴۹۹ (ب) برنامه میانجیگری همسالان
- ۵۰۰ (ج) برنامه حمایتی مساعدت همسالان
- ۵۰۱ (د) برنامه شبکه حمایتی همسالان

۵۰۲	مبحث دوم: رسانه‌ها
۵۰۲	گفتار اول: اهمیت نقش حمایتی رسانه‌ها
۵۰۵	گفتار دوم: استفاده از کارکردهای مثبت رسانه
۵۰۵	الف) نقش حمایتی رسانه از بعد رشدی
۵۰۶	ب) نقش حمایتی رسانه از بعد جامعه‌پذیری
۵۰۸	ج) نقش حمایتی رسانه در بعد کنترلی
۵۰۹	نتیجه‌گیری
۵۱۱	نتیجه‌گیری
۵۱۱	مقدمه
۵۱۱	یک: نظریه عمومی خطر از دیدگاه پیشگیری رشد‌مدار
۵۱۱	الف) ضرورت ارائه نظریه فراگیر
۵۱۱	۱. تدریجی و مرحله‌ای بودن ماهیت رشد
۵۱۲	۲. تعدد عوامل و ابعاد خطر
۵۱۳	۳. ناکافی بودن نظریه‌های تک‌عاملی
۵۱۴	ب) «نظریه چندعاملی خطر»
۵۱۵	۱. بعد رشدی خطر
۵۱۸	۲. بعد «جامعه‌پذیری» خطر
۵۲۱	۳. بعد «کنترلی» خطر
۵۲۴	ج) انباشتگی و تعامل عوامل خطر
۵۲۵	دو: دیدگاه «حق‌محور» در پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان در معرض خطر
۵۲۸	پیشنهادها
۵۲۸	الف) پیشنهاد‌های ساختاری و نهادی
۵۲۸	۱. مسئولیت‌محوری دولت در حمایت از اطفال و نوجوانان در معرض خطر
۵۲۹	۲. لزوم تأسیس نهاد ملی بازرسی حقوق کودکان و حمایت از کودکان و ...
۵۲۹	۳. لزوم تدوین طرح جامع پیشگیری رشد‌مدار از بزهکاری اطفال و نوجوانان ...
۵۳۰	۴. ضرورت تجمیع خدمات و ایجاد تیم حمایتی
۵۳۰	۵. لزوم ایجاد محیط حامی کودک
۵۳۱	۶. لزوم توجه نهادهای قانون‌گذاری به مسئله حمایت از کودکان
۵۳۱	ب) پیشنهاد‌های اجرایی

۵۳۱	۱. خانواده
۵۳۲	۲. مدرسه و نظام آموزش و پرورش
۵۳۸	ج) پیشنهادهای پژوهشی
۵۴۰	منابع
۵۴۰	الف) کتب و مقالات فارسی
۵۴۹	ب) کتب و مقالات خارجی
۵۵۵	واژه‌نامه
۵۵۹	نمایه موضوعی

www.ketab.ir

زحمات ارزشمند پدر و مادر ارجمند و تحمل همسر گرامی و فرزندان عزیزم معصومه
و محسن را بر شرایط خاص زندگی معلمی پاس می‌دارم

و این اثر را به بلندای روح
شهید دکتر مصطفی چمران و چهارده دانشجوی شهید دانشکده حقوق و علوم سیاسی
دانشگاه تهران تقدیم می‌کنم

www.ketab.ir

مقدمه

بزهکاری پدیده‌ای است که در طول تاریخ حیات بشر ابعاد فردی و اجتماعی زندگی وی را تحت تأثیر قرار داده است. ارتکاب جرم و نقض قوانین جامعه از یک سو افرادی را از مدار همزیستی مطلوب با جامعه خارج کرده و واکنش جامعه را در پی داشته است و از سوی دیگر فلسفه زندگی اجتماعی انسان (تأمین امنیت، رفاه و رفع نیازهای مشترک) را به چالش کشیده است. به همین دلیل پیشگیری از ارتکاب جرم همواره مورد توجه جوامع مختلف بوده و رویکردهای مختلفی برای نیل به این هدف اتخاذ شده است. از عاب، سزادهی، ناتوان‌سازی، حفاظت از آماج جرم، حذف موقعیتهای جرم‌زا و بالا بردن خطر ارتکاب جرم از جمله راهکارهای تجربه شده بشر در این زمینه است. با این همه، افزایش ارتکاب جرم نشان‌دهنده ناکارآمدی راهکارهای تجربه شده است. عدم توفیق رویکردهای کیفری و وضعی در پیشگیری از جرم و تلاش جرم‌شناسان، جامعه‌شناسان و روان‌شناسان در شناخت بهتر زمینه‌های ارتکاب جرم موجب شده تا رویکردی نوین با عنوان «پیشگیری رشد‌مدار»^۱ محور مطالعات و اقدامات پیشگیرانه سازمانهای بین‌المللی، منطقه‌ای و بسیاری از کشورهای پیشرفته جهان قرار گیرد. در این رویکرد که گامی فراتر از پیشگیری از وقوع جرم بوده و به «پیشگیری از مجرمیت»^۲ می‌انديشد، گرایش به ارتکاب جرم نه یک واقعه بلکه یک مسیر تلقی می‌شود که از دوران کودکی و نوجوانی آغاز می‌گردد.

انسان از آغاز حیات تا رسیدن به سن بلوغ مراحل متعددی از رشد را طی

1. developmental crime prevention

2. criminality prevention

می‌کند که بر خورداری وی از ویژگیهای زیستی و روانی مطلوب و ورود موفقیت‌آمیزش به زندگی اجتماعی و نیز هم‌نش با ارزشها، هنجارها و الگوهای پذیرفته شده رفتار اجتماعی، مستلزم آن است که وی مراحل رشد را به نحو مطلوب پشت سر بگذارد؛ و چنانچه عوامل مرتبط با رشد، جامعه‌پذیری و کنترل کودک در مراحل مختلف رشد وی دچار اختلال در کارکردها شوند، چنین کودک و نوجوانی در معرض خطر انحراف از مسیر انطباق با ارزشها، هنجارها و الگوهای پذیرفته شده رفتار اجتماعی و ارتکاب جرم قرار می‌گیرد.

مسیر کودکان و نوجوانان در مراحل رشد تا رسیدن به سن بلوغ در معرض دو دسته از خطرات قرار دارد. یک دسته از این خطرات کارکرد منفی یا اختلال در کارکردهای مثبت نهادهایی است که کودک «مسیر رشد»^۱ خود را در ارتباط با آنان سپری می‌کند. مهم‌ترین این نهادها خانواده، مدرسه، همسالان و رسانه‌هاست. دسته دیگر، وقایعی است که می‌توان از آنها به عنوان «پرتگاههای خطر در مسیر رشد»^۲ کودکان یاد کرد. از دیدگاه پیشگیری رشد‌مدار این عوامل خطر گذرگاههایی به سوی بزهکاری است که باید شناسایی و پیش از آنکه به مسیرهایی برتردد به سوی بزهکاری تبدیل شوند، آنها را مسدود کرد. بنابراین راهکار پیشگیرانه رویکرد رشد‌مدار مبتنی بر شناسایی عوامل خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری و انجام مداخلات حمایتی برای مرتفع کردن این عوامل و یا کاهش آثار آسیب‌زای آنهاست.

سازمان ملل متحد نیز اصول اساسی رهنمودهای خود را در زمینه پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان بر تضمین حق رشد کلیه جوانان در معرض خطرات اجتماعی و لزوم مراقبت و حمایت ویژه از آنان استوار کرده و کارکردهای اساسی خانواده، مدرسه، گروه همسالان و رسانه‌ها را مورد توجه قرار داده است. این کتاب با تکیه بر این مبنا که به استناد مصرحات اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی، رفع عوامل خطر گرایش به بزهکاری از مسیر رشد اطفال و نوجوانان حق آنان و تکلیف جامعه

1. developmental pathway

2. turning points

است با رویکردی حق‌محور به پیشگیری رشد‌مدار نگریده، عوامل مؤثر در خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری در مسیر رشد و نهادهای ذی‌نقش در این رابطه و نیز موقعیتهای خطر آتی (پرتگاههای خطر) را مورد بررسی قرار داده است، نمونه‌هایی از عوامل و اقدامات حمایت‌کننده از اطفال و نوجوانان را در مورد هر یک از عوامل خطر ارائه می‌نماید.

پرداختن به مسائل کودکان و نوجوانان در جامعه از جوانب مختلف حائز اهمیت است. کودکان و نوجوانان از یک‌سو به دلیل ضعف در همه ابعاد جسمی و فکری نیازمند حمایت و توجه‌اند و جامعه مکلف به تأمین و تضمین حقوق رشدی آنهاست. علاوه بر تکلیفی که جامعه در زمینه حمایت از کودکان و نوجوانان بر عهده دارد، سرمایه‌گذاری اجتماعی کودک‌محور نیز تدبیری اساسی و آینده‌ساز برای جامعه است.

وضعیت کودکان و نوجوانان در هر جامعه آینده‌ای است که به وضوح می‌توان در آن سیمای آینده هر جامعه را مشاهده کرد. در میان مسائل مختلف کودکان، بزهکاری اطفال و نوجوانان اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. کودکی و نوجوانی حساس‌ترین دوران رشد انسان است. کودکان و نوجوانان برای رشد نیازمند حمایت و مراقبت ویژه‌اند و جامعه مکلف است با فراهم کردن شرایط مطلوب رشد، آنان را به عناصری هم‌نوا و مفید تبدیل کند. توجه به خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری از ابعاد فردی و اجتماعی حائز اهمیت است. گرایش به بزهکاری در دوران کودکی، اطفال و نوجوانان را از طی مسیر رشد و تعالی باز داشته، جایگاه آینده آنان را در اجتماع به مخاطره می‌اندازد. از آنجا که دوران کودکی دوران شکل‌گیری شخصیت اطفال و نوجوانان است بروز انحراف در این دوران موجب مزمن شدن بزهکاری در سنین بزرگسالی خواهد شد. علاوه بر این آنچه خطر گرایش به بزهکاری را در کودکان و نوجوانان بیشتر جلوه‌گر می‌کند خصوصیات ویژه این دوران است. نوجوانان از سویی در حال تجربه هویت مستقل‌اند و از سویی دیگر به دلیل روحیه خطرپذیری، ماجراجویی و تهور به انجام موارد ممنوعه گرایش

پیدا می کنند و چون آگاهی و مهارت های لازم را برای تشخیص شرایط و عواقب رفتارهای مخاطره آمیز ندارند خطر بزهکاری در آنان افزایش می یابد.

مراقبت و حمایت از اطفال و نوجوانان در معرض خطر بزهکاری را می توان با مراقبت از یک نهال نورسته تمثیل کرد. ایجاد شرایط مناسب آب و هوا، خاک و نیز رفع علف های هرز و سایر عوامل نامطلوب مؤثر بر رشد گیاه در دوران آغاز رشد اهمیت فوق العاده ای دارد. باغبانی که از وضعیت نهال خویش غافل بوده، و با جدیت شرایط مطلوب را برای آن فراهم نکند، نمی تواند انتظار درختی ثمربخش را در آینده داشته باشد. همچنین به دلیل آنکه در دوران کودکی و نوجوانی انحراف و بزهکاری در شخصیت افراد قوت نیافته و تثبیت نشده است، دفع خطر از آنان بسیار آسان تر بوده، و قرار داشتن آنان در دوران یادگیری و انعطاف پذیری، انجام اقدامات حمایتی را بسیار مؤثر خواهد کرد. از همین روست که امروزه راهبرد بین المللی پیشگیری از جرم از سطح سوم (سزادمی، ناتوان سازی، اصلاح و درمان مجرمان) به پیشگیری زودرس تغییر کرده و در حال حرکت به سوی ترکیبی از راهبردهای پیشگیری اولیه (پیشگیری عمومی) و پیشگیری ثانویه (پیشگیری از بزهکاری افراد در معرض خطر) است. این رویکرد را به روشنی می توان در اسناد بین المللی ذی ربط یافت.

سازمان ملل متحد با تأکید بر اینکه کودکان و نوجوانان بیش از هر گروه سنی دیگری در معرض گرایش به رفتار انحرافی قرار دارند دولت ها را مکلف کرده است، امکاناتی را فراهم کنند تا کودکان و نوجوانان را به سوی روند شخصیتی و تعلیم و تربیتی عاری از جرم و بزهکاری هدایت کنند (بند ۲-۱ اصول کلی قواعد پکن)^۱. این سازمان محور برنامه های پیشگیری از جرم را رفاه جوانان در دوران کودکی و نیز پیشگیری موفقیت آمیز از بزهکاری نوجوانان را مستلزم توجه به رشد شخصیت کودکان و نوجوانان از اوان کودکی می داند (بندهای ۲ و ۴ اصول اساسی

۱. قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل برای دادرسی نوجوانان (قواعد پکن)، قطعنامه ۴۰/۳۳

رهنمودهای ریاض)^۱ همچنین کمیته وزیران کشورهای عضو شورای اروپا در مصوبه شماره بیست سال ۲۰۰۰، رویکرد پیشگیرانه این شورا را بر پیشگیری زودرس استوار ساخته و راهکار اجرایی آن را انجام فعالیتهای و اقداماتی دانسته است که با هدف شناسایی اطفال در معرض خطر و کاهش احتمال درگیر شدن آنان در فعالیتهای مجرمانه پایدار در آینده صورت می گیرد.^۲ استقرار رویکرد بین المللی پیشگیری از جرم بر محور پیشگیری زودرس از بزهکاری اطفال و نوجوانان در معرض خطر، حاکی از اهمیت فوق العاده این نگرش نوین است.

با مطرح شدن پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان به عنوان محور بین المللی پیشگیری از جرم، انجام پژوهشهای علمی در این زمینه ضروری ترین گام اجرایی شدن این رویکرد است. شناسایی عوامل خطر گرایش به بزهکاری و همچنین شناسایی عوامل حمایت کننده کودکان و نوجوانان در مقابل این خطر، دو رکن اصلی پیشگیری رشد مدار را تشکیل می دهند. بدیهی است که برای شناسایی و تبیین نظری عوامل خطر لازم است پژوهشهای علمی در این زمینه انجام گیرد و این رسالت به ویژه بر دوش پژوهشگران حوزه جرم شناسی است. پژوهشهای جرم شناختی پیرامون علل وقوع پدیده مجرمانه تعامل فرد و جامعه را در شکل گیری این پدیده مؤثر دانسته، دفاع از جامعه در برابر پدیده مجرمانه را از طریق دفاع از آحاد افراد جامعه ممکن می داند و بنابراین به بررسی زمینه های گرایش افراد به ارتکاب جرم می پردازد. از این رو جهت گیری نهادهای دانشگاهی در حوزه جرم شناسی در راستای شناسایی عوامل خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری اقدامی بسیار ضروری است. این ضرورت مورد تأکید سازمانهای بین المللی نیز واقع شده است. رهنمودهای سازمان ملل متحد در زمینه پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان بر لزوم تهیه اطلاعات علمی در زمینه رفتارها و شرایطی که موجب تعدی

۱. رهنمودهای سازمان ملل برای پیشگیری از بزهکاری نوجوانان (رهنمودهای ریاض)، قطعنامه

۴۵/۱۱۲ مجمع عمومی مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰.

۲. نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۱، ص ۲۹۶.

جسمانی، روانی، سوء رفتار و بهره کشی از کودکان و نوجوانان می شود تأکید کرده است.^۱ همچنین از آنجا که مطابق اسناد لازم الاجرای سازمان ملل متحد به کشورهای عضو توصیه شده است که اصول و مقررات کنوانسیونهای بین المللی در حمایت از حقوق کودکان را ترویج کنند و به طرق مناسب به اطلاع همگان برسانند، این پژوهش تبیین حقوق رشدمدارانه کودکان و نوجوانان را در اسناد بین المللی و حقوق داخلی ضروری می داند. سازمان ملل متحد در رهنمود دیگری درباره پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان، اتخاذ نظریه ها و رویکردهای تخصصی در زمینه پیشگیری و تشکیل شبکه حمایتی به منظور کاهش انگیزه های گرایش به ارتکاب جرم را ضروری دانسته است.^۲ در همین راستا شورای اروپا در مصوبه شماره بیست سال ۲۰۰۰ شناسایی عوامل خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری و نیز شناسایی عوامل حمایت کننده او آنان در برابر این خطرات را به عنوان ضرورت های پژوهشی به کشورهای عضو توصیه کرده است.^۳

بدون تردید پیشگیری از بزهکاری اولویت اول در سیاست گذاریهای جنایی کشورهای مختلف است. این پیشگیری در درجه اول متوجه کسانی است که در معرض خطر ارتکاب جرم قرار دارند و در این میان اطفال و نوجوانان در معرض خطر از اولویت برجسته ای برخوردارند. این اولویت از سویی به دلیل وضعیت خاص دوران کودکی است. کودکان و نوجوانان به دلیل ضعف در ابعاد جسمی و فکری قادر به رها ساختن خود از شرایط خطر نیستند و این امر آنان را در بالاترین درجه استحقاق اقدامات حمایتی قرار می دهد. از طرف دیگر از آنجا که کودکان و نوجوانان به دلیل ضعف جسمی و فکری استحقاق حمایت و مراقبت دارند و کشورهای مختلف بر اساس تعهدات بین المللی و قوانین داخلی مکلف به رعایت حقوق رشدمدارانه و رهایی بخشیدن آنان از شرایط خطر می باشند، تلاش برای

۱. بند ۴۹ رهنمودهای ریاض

۲. بند ۵ رهنمودهای ریاض

۳. نحفی ابرندآبادی، ۱۳۸۲، ص ۲۹۶.

پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان در معرض خطر، مبنایی حق محور دارد. به عبارت دیگر این حق کودکان در معرض خطر است که با انجام پژوهشهای علمی، عوامل خطر گرایش به بزهکاری در زندگی آنان شناسایی و مداخلات حمایتی برای نجات آنان از شرایط خطر معمول گردد. به طوری که در خصوص این کودکان می توان از «حقوق پیشگیری رشد مدار» و یا «حقوق جرم شناختی»^۱ سخن گفت.

وجه دیگر اولویت پژوهش در زمینه پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان در معرض خطر، اولویت سرمایه گذاری انسانی برای آینده جامعه است. همان گونه که در سیمای بزرگسالان و کهنسالان جامعه می توان تصویری از عمر سپری شده را مشاهده کرد در چهره کودکان و نوجوانان نیز می توان آینده جامعه را یافت. اصولاً از بعد هزینه - منفعت نیز سرمایه گذاری و تلاشی اولویت دارد که منافع طولانی تری را به دست دهد و بدیهی است نتیجه ای که جامعه از زندانی کردن یک فرد بزرگسال به دست می آورد در مقابل منافع حاصل از جلوگیری از بزهکار شدن یک کودک بسیار ناچیز است، این تفاوت با فرض نجات یک بزرگسال و یک کودک از ورطه بزهکاری و همچنین به سادگی از تفاوت سن یک کودک و یک بزرگسال قابل سنجش است. علاوه بر موارد ذکر شده افزایش نرخ بزهکاری اطفال و نوجوانان در کشورهای مختلف نیز این مسئله را به چالش عمده دولتها در چند دهه اخیر تبدیل کرده است. در کنار آمارهای تکان دهنده درباره افزایش بزهکاری نوجوانان در سایر کشورها، این آمار در مورد جامعه ایران نیز بسیار هشدار دهنده است. آمار حاکی از آن است که حدود ۴۰ درصد از چهارصد هزار جوان و نوجوان که سالانه وارد زندانهای کشور می شوند، زیر سن ۱۸ سال قرار دارند.^۲ افزایش نرخ بزهکاری اطفال و نوجوانان در ایران از آنجا نگران کننده تر است که بدانیم ایران جزء جوان ترین کشورهای جهان است. مطابق سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، حدود ۴۰ درصد از جمعیت ۷۰۴۹۵۷۸۲ نفری کشور، کمتر از ۱۸ سال و

1. crimino logical rights

۲. عبداللّهی، ۱۳۸۴، ص ۱.

حدود ۶۰ درصد جمعیت، زیر سن ۲۹ سال قرار دارند^۱ که با احتساب جمعیت بین ۱۵ تا ۱۸ سال می‌توان گفت نیمی از جمعیت کشور. بنابراین با توجه به جوان بودن جمعیت کشور و افزایش نرخ بزهکاری در بین اطفال و نوجوانان، پرداختن به مسئله پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان در معرض خطر در ایران از اولویت مضاعفی برخوردار است.

این پژوهش در پی تحقق چند هدف عمده است، ارائه تبیینی حق‌محور از پیشگیری رشد‌مدار^۲ یکی از اهداف مهم این پژوهش است. همچنان که در اکثر اسناد بین‌المللی درباره حقوق کودک (اعم از ارشادی و الزام‌آور) ذکر گردیده است، اطفال و نوجوانان به دلیل ضعف و ناتوانی در ابعاد جسمی و فکری استحقاق حمایت و مراقبت دارند^۳ و دولتها مکلف‌اند شرایط مطلوب برای رشد کودکان را فراهم کنند. این پژوهش به دنبال آن است که بر اساس این اسناد بین‌المللی، مهم‌ترین حقوق رشد‌مدارانه کودکان و نوجوانان را معرفی کند و آنگاه بر اساس تحقیق میدانی، این فرضیه خود را به اثبات برساند که نقض حقوق رشد‌مدارانه‌ای که در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی تصریح شده‌اند، کودکان و نوجوانان را در معرض خطر گرایش به بزهکاری قرار می‌دهد. بنابراین ارائه «حقوق جرم‌شناختی» اطفال و نوجوانان در معرض خطر از اهداف مهم این پژوهش می‌باشد. هدف عمده دیگر این پژوهش آن است که با طرح پرسشهای اساسی درباره عوامل خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری، این عوامل را شناسایی نماید، همچنین با استفاده از تجربه مداخلات حمایتی رشد‌مدار از اطفال و نوجوانان در معرض خطر در سایر کشورها، راهکارهای عملی را در طراحی و اجرای برنامه‌های جامع پیشگیری رشد‌مدار ارائه کند. از مهم‌ترین اهداف این پژوهش آن است که با تلفیق دیدگاههای جرم‌شناسی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی و بر اساس پژوهشهای نظری

۱. رجایی‌پور، ۱۳۸۷، ص ۲۳.

2. right based developmental prevention

۳. این نکته در مقدمه اعلامیه جهانی حقوق کودک مصوب ۱۹۵۹ و پیمان‌نامه حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ ذکر گردیده است.

«نظریه عمومی خطر در پیشگیری رشد‌مدار» را ارائه نماید. این پژوهش با شناسایی عوامل مختلفی که در مراحل مختلف رشدی کودکان و نوجوانان، آنان را در معرض خطر گرایش به بزهکاری قرار می‌دهد، نظریه‌های تک‌بعدی را که از دیدگاه‌های جرم‌شناختی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی به تبیین علل وقوع جرایم پرداخته‌اند، برای تبیین پدیده خطر گرایش به بزهکاری که پدیده‌ای چندعاملی^۱، تعاملی^۲، و مبتنی بر گذار از مراحل رشد^۳ است، کافی نمی‌داند و به همین دلیل به دنبال ارائه الگوی نظری تلفیقی در تبیین خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری است. تبیین ویژگی‌ها و اصول حاکم بر پیشگیری رشد‌مدار، تعریف طفل با رویکرد حمایتی، تعریف خطر از دیدگاه رشد‌مدار، افزایش آگاهی عمومی درباره کودکان در معرض خطر، توجه دادن جامعه به شرایطی که کودکان و نوجوانان را در معرض خطر گرایش به بزهکاری قرار می‌دهد، برجسته نمودن و تأکید بر تعهدات ملی و بین‌المللی دولت در قبال کودکان در معرض خطر از جمله اهداف جزئی‌تر این کتاب است.

بررسی سابقه تحقیقات علمی در کشور پیرامون عوامل خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری نشان می‌دهد که علی‌رغم جهت‌گیری سیاست‌جنایی پیشگیرانه سازمان‌های بین‌المللی به سمت پیشگیری رشد‌مدار از بزهکاری اطفال و نوجوانان در معرض خطر، این موضوع به طور جدی مورد توجه نهادهای اجرایی و مجامع علمی کشور واقع نشده است. هرچند به طور موردی تحقیقات پراکنده‌ای در مورد بزهکاری اطفال و نوجوانان انجام گرفته است، این تحقیقات را نمی‌توان نشانه جهت‌گیری سیاست‌جنایی کشور به سمت پیشگیری رشد‌مدار دانست. عناوین برخی از تحقیقات انجام شده در کشور درباره بزهکاری اطفال و نوجوانان در سه دهه اخیر در جدول ذیل خلاصه شده است:^۴

1. multifactorial
2. interactional
3. transitional

عنوان تحقیق	سال	محقق	روش
علل بزهکاری جوانان	۱۳۴۷	ارباب	کتابخانه‌ای
اثر محیط در بزهکاری نوجوانان	۱۳۴۷-۱۳۴۸	کوزه گران	کتابخانه‌ای
بررسی علل بزهکاری جوانان	۱۳۴۸-۱۳۴۹	موسی زاده	میدانی
تحلیل خلافکاری کودکان	۱۳۵۰	سپهری	کتابخانه‌ای
بزهکاری نوجوانان	۱۳۵۲	بهزادی	کتابخانه‌ای
علل و عوامل جرم جوانان	۱۳۵۳	ابوالقاسمی	کتابخانه‌ای
عوامل اجتماعی جرم	۱۳۵۵	بهروش	کتابخانه‌ای
بررسی علل بزهکاری نوجوانان	۱۳۵۷	فاروقیان	میدانی
شناخت مشکلات رفتاری نوجوانان	۱۳۵۹	نوابی نژاد	میدانی
علل مؤثر بر بزهکاری نوجوانان	۱۳۶۷	استادان دانشگاه علامه طباطبائی	میدانی
تحلیلی بر جرایم نوجوانان	۱۳۶۹	یاسایی	کتابخانه‌ای

همچنین در مجامع دانشگاهی نیز تعدادی از رساله‌های تحصیلی به بزهکاری اطفال اختصاص یافته‌اند که عناوین برخی از آنها را می‌توان به ترتیب ذیل برشمرد.

عنوان رساله	مقطع	سال	محقق	استاد راهنما
جرایم علیه اطفال در حقوق ایران و انگلیس	کارشناس ارشد	۱۳۷۷	رضایی	دکتر مهدوی ثابت
مطالعه نظری و عملی جرایم علیه اطفال	کارشناس ارشد	۱۳۷۲	روح افزا	دکتر نجفی ابرندآبادی
حمایت کیفری از صغار در برابر جرایم جنسی	کارشناس ارشد	۱۳۷۶	قناد	دکتر نجفی ابرندآبادی
حمایت کیفری از صغار در قوانین ایران	کارشناس ارشد	۱۳۷۴	انجم شعاع	دکتر اردبیلی
پیشگیری از بزهکاری اطفال و نوجوانان در اسناد بین‌المللی	کارشناس ارشد	۱۳۸۰	اکبری	دکتر معظمی
پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان	کارشناس ارشد	۱۳۸۶	حسین	دکتر معظمی
اطفال در معرض خطر (بزه‌دیدگی)	کارشناس ارشد	۱۳۸۵	بزرگی	دکتر نجفی ابرندآبادی

با وجود آنکه تحقیق بر اساس آزمایش متغیرها در طول زمان به دلیل محدودیت فرصت انجام رساله‌های دانشجویی به سهولت مقدور نیست و انجام چنین تحقیقاتی مستلزم حمایت و پشتیبانی طولانی‌مدت از اجرای طرحهای تحقیقاتی توسط نهادهای دولتی ذی‌ربط می‌باشد، لکن می‌توان با جهت‌دهی پژوهشهای علمی دانشگاهی به سوی تحقیقات نظری و تطبیقی، به تبیین عوامل خطر گرایش به بزهکاری در بین اطفال و نوجوانان پرداخت و با رویکرد پس‌نگر، شرایط خطر را در زندگی اطفال و نوجوانان بزهکار ارزیابی نمود و آنها را بر وضعیت کودکان و نوجوانان در معرض خطر تطبیق داد. با وجود فقدان پیشینه تحقیقاتی قابل اعتنا در کشور، در این خصوص در بسیاری از کشورهای پیشرفته جهان مانند امریکای شمالی، اروپا و استرالیا تحقیقات طولانی‌مدت فراوانی به صورت آزمایش متغیرهای خطر آفرین در زمینه بزهکاری اطفال و نوجوانان به انجام رسیده است که در جدول ذیل به برخی پژوهشهای مهم در این زمینه اشاره می‌شود.

سابقه چند دهه پژوهشهای رشد‌مدار در کشورهای پیشرفته جهان و نتایج حاصل از این تحقیقات را می‌توان عامل اصلی چرخش سیاست جنایی سازمانهای بین‌المللی به سوی پیشگیری رشد‌مدار دانست.^۱

این کتاب مشتمل بر یک مقدمه، یک بخش تمهیدی، دو بخش اصلی، نتیجه‌گیری و پیشنهادات است. بخش تمهیدی که به تبیین پیشگیری رشد‌مدار اختصاص یافته است، در قالب دو فصل به تشریح ویژگیها، اصول و مبانی پیشگیری رشد‌مدار و تعریف طفل از دیدگاه حمایتی پرداخته، مفهوم خطر و اطفال در معرض خطر بزهکاری را نیز ارائه می‌کند. همچنین ضمن بررسی حقوق رشد‌مدارانه کودکان و نوجوانان در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی به تبیین مبنای «حق محوره» در پیشگیری رشد‌مدار می‌پردازد.

۱. تعدادی از پیشگامان و نظریه‌پردازان پیشگیری رشد‌مدار در کتاب ارزشمند *Evidence Based Crime Prevention, Sherman et al., 2006*، برنامه اجرا شده پیشگیری رشد‌مدار را در کشورهای مختلف تشریح و مورد ارزیابی قرار داده‌اند.

عنوان پژوهش	مجموعه طرح	مدت طرح	گروه هدف	محل اجرای طرح	سال اجرا
بروزه پیش از تولد و نوزادی	اولدز (Olds) و همکاران	۲ سال	مادران در معرض خطر	المیرا - نیویورک	۱۹۹۸-۱۹۹۷
کودکان در معرض خطر					
بروزه پیش از تولد	کیتزمن (Kizman) و همکاران	۲ سال	مادران دارای دو نشان خطر	میفیس - تنسی	۱۹۹۷
بروزه توسعه اجتماعی	هاوکینز (Hawkins) و همکاران	۴ - ۶ سال	کودکان مناطق جرمخیز	واشینگتن	۱۹۹۹-۱۹۹۲
مطالعات آزمایشی طولانی مدت	ترمبلی (Tremblay) و همکاران	۲ سال تحصیلی	کودکان اختلال گر طبقات پایین جامعه	تورنتو - کانادا	۱۹۹۵
مطالعات جوانان کمبریج -	مک کورد (McCord) و همکاران	۵-۱۰ سال	کودکان مشکل ساز	ماساچوست	۱۹۷۸
سامرویل					
برنامه کودکان در معرض خطر	هارل (Harrell) و همکاران	۲ سال	کودکان در معرض خطر از نظر شخصی - خانوادگی و مدرسه	امریکا	۱۹۹۹-۱۹۹۷
همشکن درمانی	گودمن (Goodman)	۲ سال	نوجوانان ۱۰-۱۱ ساله	برکلی - امریکا	۱۹۷۲

بخش اول در قالب چهار فصل، عوامل خطر گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری را از دیدگاه رشدمدار تشریح نموده، این عوامل را در سطح فردی و نیز نهادهای اولیه تربیتی کودکان و نوجوانان یعنی خانواده، مدرسه، گروه همسالان و رسانه‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد. بخش دوم این پژوهش در قالب پنج فصل به بیان عوامل و اقدامات حمایت‌کننده در شرایط و زمینه‌های مختلف خطر می‌پردازد و قبل از بیان عوامل و اقدامات حمایت‌کننده اصول لازم‌الرعايه در طراحی و اجرای مداخلات پیشگیرانه را به منظور تبیین نحوه اجرای مداخلات پیشگیرانه رشدمدار تشریح می‌نماید. در خاتمه نیز به عنوان نتایج حاصل از نظریه عمومی خطر گرایش به بزهکاری از دیدگاه رشدمدار و دیدگاه حق‌محور از پیشگیری رشدمدار ارائه گردیده است. پیشنهادات در سه زمینه پیشنهادهای ساختاری و نهادی، پیشنهادهای اجرایی و پیشنهادهای پژوهش تکمیلی برای دانشجویان مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌ها ارائه شده است. محقق در پایان از خداوند بزرگ و بی‌همتا می‌خواهد که سالهای تلاش برای اتمام این اثر را به عنوان تلاشی در حد تمام بضاعت مؤلف برای رساندن پیام استمداد اطفال و نوجوانان در معرض خطر و نجات آنان از ورطه بزهکاری به لطف و عنایت خویش، به عنوان خدمتی به کودکان بی‌پناه در درگاه خویش پذیرد و از اساتید ارجمند و محققان گرامی می‌خواهد که با بیان مشفقانه نظرهای ارزشمند خود، وی را در پیمودن راه خطیری که مشتاقانه در ابتدای آن ایستاده است یاری دهند. همچنین از زحمات سرکار خانم مژگان امیری‌پریان برای ویرایش ادبی و فنی این اثر صمیمانه قدردانی می‌کنم.

این تلاش گامی است با تمام شوق در انجام تعهد علمی در قبال
کودکانی که مظلومانه در شرایط خطر دست‌وپا می‌زنند و
اندیشمندان جامعه خویش را به یاری و امداد می‌طلبند.

محمود مهدوی

شهریور ۱۳۸۸